

KONCEPCJA GRANIC POWOJENNEJ POLSKI WEDŁUG HIPOLITA GLIWICA

Na ręce autora niniejszego tekstu dotarła obszerna dokumentacja faktograficzna, wraz z mapą Polski z wyraźnie określonymi granicami politycznymi.¹ Według dołączonych informacji została ona opracowana i wykreślona przez Hipolita Gliwicę na przełomie 1942/1943, czyli w szczytowej fazie bitwy stalingradzkiej. Mapa ta, ze względu na osobę twórcy, jej formę, treść merytoryczną i okres powstania jest godna analizy i oceny naukowej.

Hipolit Gliwić był znanym działaczem politycznym II Rzeczypospolitej, pełniącym najwyższe funkcje państwowe. Równocześnie, aktywnie działał w polskiej i światowej masonerii. Był wolnomularzem 33 stopnia wtajemniczenia i członkiem tzw. Najwyższej Kapituły. Obecnie wśród młodszego pokolenia jest osobą zapomnianą, więc należy wspomnieć o jego życiu i działalności.

Hipolit Gliwić urodził się 24 maja 1878 r. w Warszawie. Studiował w Odessie oraz w Petersburgu. Po ukończeniu studiów działał na niwie politycznej w Polskiej Partii Socjalistycznej oraz pełnił odpowiedzialne funkcje w stowarzyszeniach przemysłowych. Między innymi był dyrektorem syndykatu rosyjskiego hutnictwa. Po uzyskaniu przez Polskę niepodległości pracował w polskich przedstawicielstwach dyplomatycznych w Waszyngtonie i Paryżu. Po powrocie do kraju przygotował i realizował projekt rozwoju gospodarczego Polski. Pełnił najwyższe stanowiska państwowe. Równocześnie był prezesem licznych towarzystw akcyjnych przemysłowych, górniczych i bankowych. Reprezentował Polskę na zgromadzeniach Ligi Narodów oraz międzynarodowych konferencjach ekonomicznych. Miał prestiż i uznanie wśród najwybitniejszych przedstawicieli światowej polityki i finansjery. Przez całe swoje dorosłe życie był związany z

¹ Wiarygodność mapy dołączonej do artykułu może budzić istotne zastrzeżenia formalne i merytoryczne. Została ona wykreślona na podstawie materiału kartograficznego uzyskanego drogą korespondencyjną od rodziny Hipolita Gliwic. Nadawcą obszernej przesyłki, której integralną i najważniejszą częścią była odbitka kserograficzna, zawierająca mapę Polski z wyraźnie określonymi granicami oraz bogatą legendą wyjaśniającą, był Artur Gliwić, wnuk Hipolita Gliwic. W trakcie kilkukrotnych rozmów telefonicznych starał się on przekonać autora niniejszego tekstu, że jest to dzieło autentyczne, niepoddane przez osoby trzecie graficznej weryfikacji i aktualizacji. Uzyskana do wglądu odbitka kserograficzna jest dziełem wtórnym. Jest to fakt bezsporny, niebudzący wątpliwości. Została ona odtworzona po wojnie z oryginału, którego autorowi nie udostępniono. Świadczy o tym podkład mapy, na którym można odczytać granice powojennej Polski. Pierwodruku nie udało się autorowi uzyskać. Nie można więc wyrokować, w jakim stopniu uzyskane ujęcie kartograficzne jest wierne z oryginałem i czy spełnia wymogi porównywalności i rzetelności. Treść mapy mogła ulec po wojnie radykalnej, względnie niewielkiej modyfikacji. Z tego powodu, dopóki nie uda się udowodnić, że uzyskana odbitka oddaje w 100% koncepcje Hipolita Gliwicę oraz, że powstała tak jak to zaznaczono na przełomie 1942/1943, należy podchodzić do niej z dużą nieufnością. Może być ona zarówno dokumentem prawdziwym, względnie rezultatem celowej lub przypadkowej mistyfikacji i falsyfikacji. Opublikowanie jej daje teoretyczną możliwość rozwiązania tej niełatwej zagadki.

masonerią. Był sekretarzem Wielkiej Loży Narodowej i członkiem Loży „Kopernik”. W okresie okupacji ściśle współpracował z Delegaturą Rządu na Kraj oraz dowództwem Armii Krajowej, które poleciło mu przygotować dokumentację na temat odbudowy i rozbudowy powojennej gospodarki Polski, w tym program uprzemysłowienia i urbanizacji kraju. Aresztowany przez Gestapo 8 kwietnia 1943 r., następnego dnia popełnił samobójstwo w więzieniu na Pawiaku.

Hipolit Gliwic, zajmując kluczową pozycję w aparacie władzy oraz kierując gospodarką, odgrywał istotną rolę w ramach establishmentu międzywojennej Polski. Uważano go za szarą eminencję, która ma bezpośredni patronat nad życiem gospodarczym i polityką finansową państwa. Pełnił funkcje profesorskie na wyższych uczelniach i był cenionym wykładowcą. Napisał obszerne dzieło pt. „Podstawy ekonomiki światowej”, będące studium klasycznym o dużej wartości naukowej. Z tego względu nie można zlekceważyć każdego jego, nawet domniemanego osiągnięcia twórczego, zwłaszcza, jeżeli dotyczy tak ważnej kwestii, jaką było zaproponowanie zupełnie nowych granic przyszłej Polski, która miała się odrodzić po zdruzgotaniu hitlerowskich Niemiec. Przedstawione dzieło kartograficzne powstało przed konferencją trzech wielkich mocarstw w Teheranie i Jałcie. Przedstawiciele koalicji antyniemieckiej nie ogłosili jeszcze wówczas swego stanowiska wobec przyszłych rozgraniczeń politycznych w Europie. Władze polskiego rządu na emigracji zajmowały w sposób pryncypialny stanowisko niezmienności wschodniej granicy Polski, ustalonej na Konferencji Pokojowej w Rydze. Jeżeli mówiono o weryfikacji tej granicy, to raczej spodziewano się korekty na rzecz Polski, a nie ZSRR. Jednocześnie liczono, że po pokonaniu Niemiec Polska uzyska pewne nabytki terytorialne na zachodzie. Głównie myśłano o Gdańsku, Opolszczyźnie oraz Prusach Wschodnich. Zdając sobie sprawę, że rozmowy na temat zmian granicznych mogą przynieść negatywne konsekwencje na postawę aliantów wobec polskiej granicy wschodniej, stano formalnie na stanowisku *status quo* granicznego.

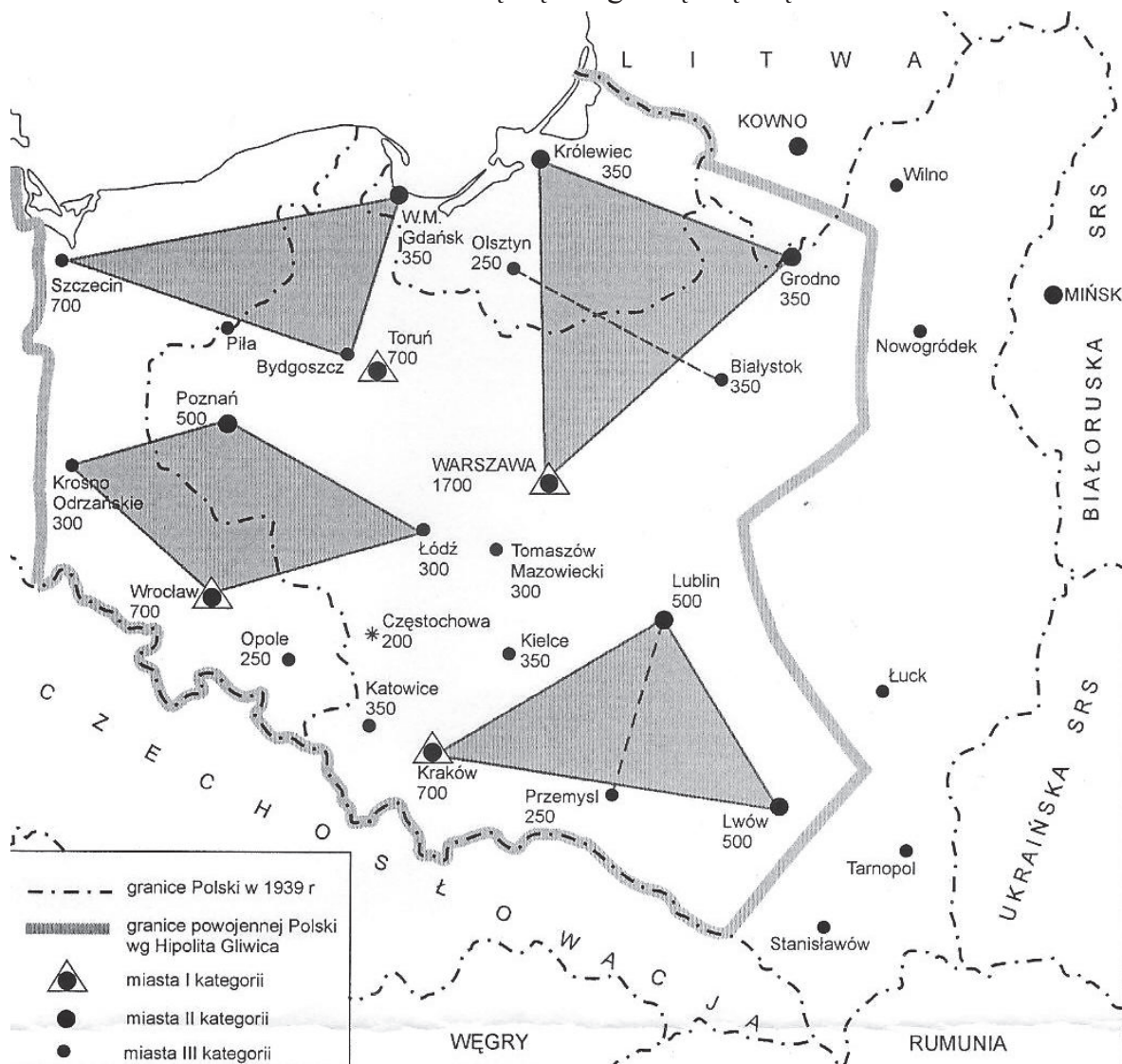
W takich uwarunkowaniach politycznych przygotowanie pod kierunkiem Hipolita Gliwica koncepcji całkowicie innych granic powojennej Polski było przedsięwzięciem wymagającym inwencji intelektualnej oraz odwagi, gdyż wiązało się z przeciwstawieniem się opinii reprezentowanej przez najwyższe władze podziemnego państwa polskiego. Ta koncepcja miała zostać opracowana przez grupę ekspertów (ekonomistów i geografów) reprezentujących Radę Gospodarczą przy Biurze Studiów Wywiadu Przemysłowego Oddziału II Komendy Armii Krajowej. Przewodniczącym tej Rady i odpowiedzialnym za całość prac studialnych był od początku Hipolit Gliwic. Można, więc przyjąć, że w znaczącym stopniu było to dzieło jednego autora, a eksperci pełnili funkcje pomocnicze.²

W ówczesnych warunkach zaproponowana wizja przesunięcia Polski na zachód była projektem rewolucyjnym, niezgodnym z obowiązującymi dogmatami

² Autor zajmował się koncepcjami granicznymi, które były opracowywane w okupowanym kraju oraz na emigracji, w czasie II wojny światowej. Były one poddane analizie merytorycznej i kartograficznej. Nie dotarł wówczas autor do koncepcji zaproponowanej przez Hipolita Gliwica: P. Eberhardt, *Polska i jej granice. Z historii polskiej geografii politycznej*, Wyd. Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2004.

geopolitycznym. Po pierwsze przewidywało w niej poważne straty terytorialnej na Wschodzie. Wynika z tego, że Hipolit Gliwicz wykazał dalekowzroczność polityczną, gdyż oczekiwał zwycięstwa ZSRR i zdawał sobie sprawę z nierealności utrzymania niezmienności przedwojennej granicy wschodniej. Spodziewał się autor, że Polska będzie zmuszona zrezygnować z dużej części Kresów Wschodnich. Sądził, że los Wileńszczyzny z Wilnem, Nowogródziny, Polesia i Wołynia jest już przesądzony. Granica polsko-sowiecka miała być wytyczona na Bugu, tyle, że wschodnia Białostoczczyzna oraz zachodnia Grodzieńszczyzna z Wołkowyskiem miały pozostać w granicach Polski. Miał nadzieję, że ZSRR nie będzie domagał się Lwowa. W takiej sytuacji nastąpi podział wschodniej Galicji i Polska utraci Tarnopolszczyznę oraz wschodnie Karpaty ze Stanisławowem, ale zachowa Lwów z zapleczem oraz zagłębie naftowe (Sambor, Drohobycz, Borysław).

Hipolit Gliwicz oczekiwał natomiast wielkiej rekompensaty na zachodzie i przesunięcia polskiej granicy na linię Odry i Nysy Łużyckiej. Cała wyspa Uznam miała się znaleźć w granicach państwa polskiego. Podobnie zakładał, że całe Prusy Wschodnie wraz z Królestwem też staną się integralną częścią Polski.

Rys. 1. Granice Polski według Hipolita Gliwicza.

Według szacunków projektodawcy terytorium państwa polskiego nieznacznie się zmniejszy (z 388 tys. km² do 360 tys. km²), ale Polska uzyska tereny bogatsze, lepiej zagospodarowane, a terytorium Polski będzie zwarte z szerokim dostępem do morza. W granicach kraju, nie licząc Gdyni, znajdują się trzy duże porty morskie (Gdańsk, Szczecin, Królewiec). Zakładał, że na tak wyznaczonym terytorium będzie się skupiało 40 mln mieszkańców. Problematyki demograficznej przyszłej Polski autor nie rozważał. Było to wówczas zadanie nie do rozwiązania. Nie brano pod uwagę możliwości wielkich przesiedleń ludności. Na wyodrębnionym przez Hipolita Gliwicę terytorium przyszłej Polski znajdowało się około 12 mln cywilnej ludności niemieckiej, zamieszkującej w sposób zwarty całą północną i zachodnią część kraju. Bez ich usunięcia Polska w zaprojektowanych granicach nie mogłaby istnieć, gdyż tendencje odśrodkowe byłyby tak silne, że doprowadziłyby do szybkiego rozpadu państwa. Zaproponowanie totalnego wysiedlenia ludności niemieckiej, w czasie, gdy armia niemiecka walczyła na przedpolach Moskwy, Stalingradu i Leningradu byłoby pomysłem trudno wyobrażalnym.

Na zaprezentowanym ujęciu kartograficznym nie tylko zarysowano przyszłe granice powojennego państwa polskiego, ale również wyznaczono układ największych ośrodków miejskich, które miały stanowić czynniki integrujące i spawające terytorium odrodzonej Rzeczypospolitej. Miały one również stanowić główne węzły potencjału gospodarczego kraju. Projekt jest niezmiernie interesujący, gdyż autor określa zaludnienie najważniejszych polskich metropolii miejskich oraz graficznie pokazuje ich wzajemne współzależności funkcjonalne. Nie wiadomo jedynie, czy zaludnienie wybranych ośrodków miejskich jest wyznaczone dla okresu bezpośrednio powojennego, czy też jest optymalną wielkością przewidywaną do osiągnięcia w odległej perspektywie czasowej. Zgodnie ze swymi koneksjami masonskimi wprowadza dla hierarchicznego systemu osadniczego nazewnictwo masonskie. Nie jest to merytorycznie ważne. Konstrukcja zaproponowanego układu osadniczego składa się z czterech figur geometrycznych, dwóch na północy i dwóch na południu kraju. Mają one kształt trójkątów z trzema, względnie w jednym przypadku, z czterema wierzchołkami. Na północnym-zachodzie to trójkąt Szczecin-Gdańsk-Bydgoszcz z Toruniem, na północnym wschodzie to Warszawa-Królewiec-Grodno. Podobnie na południu kraju wykreślono dwie figury geometryczne. Pierwsza z nich to czworokąt; Wrocław-Łódź-Poznań-Krosno Odrzańskie oraz bardziej na wschodzie trójkąt: Kraków-Lwów-Lublin. Dodatkowo na mapie wyznaczono dwa układy dualistyczne: Białystok-Olsztyn oraz Rzeszów-Lublin oraz w formie punktowej wyodrębniono duże pojedyncze ośrodki miejskie (Opole, Kielce, Tomaszów Mazowiecki, Katowice oraz odrębną sygnaturą Częstochowę).

Dla wszystkich wyznaczonych ośrodków miejskich oszacowano ich liczbę mieszkańców (np. Warszawa 1700 tys., Kraków 700 tys., Wrocław 700 tys., Toruń - 700 tys.). W niektórych przypadkach zaprezentowane prognozy były trafne, w innych odbiegały od realiów. Na marginesie mapy zamieszczono ponadto dużo informacji faktograficznych dotyczących różnych zagadnień demograficznych, gospodarczych i wojskowych.

Zamieszczone w tekście ujęcie kartograficzne starano się oddać wiernie zgodnie z koncepcją autorską i posiadaną odbitką kserograficzną. Wprowadzono jak

podkład mapę nie współczesnej, lecz przedwojennej Polski. Należy stwierdzić w przypadku potwierdzenia autentyczności, że całość dzieła świadczy o wielkiej intuicji i wyobraźni twórczej autora. Przyszłość pokazała, że Hipolit Gliwic się nie mylił i przewidział końcowe rezultaty wojny i związane z tym konsekwencje graniczne. Zakładał trafnie, że Polska będzie zmuszona oddać dużą część ziem wschodnich. Zachowa z nich jedynie Lwów oraz Grodno. W sposób proroczy określił przyszłą zachodnią granicę Polski na linii Odry i Nisy Łużyckiej oraz zapowiedział, że po wojnie Wrocław i Szczecin staną się miastami polskimi. W kwestii Prus Wschodnich okazał się za dużym optymistą. Nie przewidział ich podziału i włączenia Królewca do ZSRR.

Hipolit Gliwic okazał się realistą i trafnie zakładał, że wojna zakończy się zwycięstwem stalinowskiego ZSRR i wschodni sąsiad Polski, a nie zachodni alianci będzie decydował o granicach Polski. Nie przypuszczał, że będzie się to wiązało ze zniewoleniem Polski i jej statusem satelickim.

Pomimo pewnych różnic między współczesnymi granicami Polski, wyznaczonymi na Konferencji w Jałcie i w Poczdamie, a propozycją opracowaną przez Hipolita Gliwicę (np. przynależność polityczna Lwowa, Królewca czy Grodna), to w ogólnym zarysie teoretyczna wizja autora uległa po kilku latach urzeczywistnieniu politycznemu. Prezentowany dokument kartograficznym powinien stać się obiektem wnikliwej analizy wyjaśniającej. Pierwszym jej zadaniem będzie udowodnienie, w jakim stopniu załączona do tekstu mapa jest autentyczna czy też mamy do czynienia z całkowitą lub częściową falsyfikacją.

SUMMARY

The concept of post-war Polish borders by Hipolit Gliwic

Hipolit Gliwic was a famous political activist of the Second Republic of Poland. At the same time was active in Polish and world freemasonry, where he had a 33rd degree. He was secretary of the National Grand Lodge and a member of the Lodge "Copernicus". Gliwic was born 24 May 1878 in Warsaw. He studied in Odessa and Sankt Petersburg. After graduation, he worked on the political level in the Polish Socialist Party and held responsible positions in industry associations. He was also a director of the syndicate of Russian metallurgy. After obtaining independence by Poland, Gliwic worked in the Polish diplomatic missions in Washington and Paris. After returning home, prepared and executed the Polish economic development project. He held the highest positions in the state. At the same time he was president of numerous industrial joint-stock companies, mining and banking.

He represented Poland at a meeting of the League of Nations and the international economic conferences. He had the prestige and recognition of the most outstanding representatives of the world of politics and finance. During the occupation, worked closely with the command of the Home Army, which instructed him to prepare documentation on post-war reconstruction and development of the Polish economy, including the program of industrialization and urbanization of the

country. Arrested by the Gestapo on April 8, 1943, he committed suicide in prison in Pawiak.

Hipolit Gliwic expected compensation and the great shift of Polish west border on the Oder and Neisse. He assumed that all of East Prussia will become an integral part of Polish. In his vision Polish state territory would be slightly reduced (from 388 thousand km sq to 360 thousand km sq), but Poland gets richer areas, better managed, and the Polish territory is closed with broad access to the sea. In a Gliwic's concept within the country there would be, apart from Gdynia, three major sea ports: Gdańsk, Szczecin, Königsberg.